

Економічні науки

УДК 336.1

Вінницька Оксана Анатоліївна

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри фінансів, обліку та економічної безпеки

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Винницкая Оксана Анатольевна

кандидат экономических наук, доцент,

доцент кафедры финансов, учета и экономической безопасности

Уманский государственный педагогический университет имени Павла Тычины

Vinnytska Oksana

PhD in Economics, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Finance,

Accounting and Economic Security

Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

ORCID: 0000-0001-6402-6451

Корнієнко Тетяна Олександрівна

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри фінансів, обліку та економічної безпеки

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Корниенко Татьяна Александровна

кандидат экономических наук, доцент,

доцент кафедры финансов, учета и экономической безопасности

Уманский государственный педагогический университет имени Павла Тычины

Korniienko Tetiana

PhD in Economics, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Finance,

Accounting and Economic Security

Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

ORCID: 0000-0001-8020-0771

Чвертко Людмила Андріївна

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри фінансів, обліку та економічної безпеки

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Чтверко Людмила Андреевна

кандидат экономических наук, доцент,

доцент кафедры финансов, учета и экономической безопасности

Уманский государственный педагогический университет имени Павла Тычины

Chvertko Liudmyla

PhD in Economics, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Finance,

Accounting and Economic Security

Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

ORCID: 0000-0003-2788-6991

МІСЦЕВІ ПОДАТКИ ЯК ДЖЕРЕЛО ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

МЕСТНЫЕ НАЛОГИ КАК ИСТОЧНИК ДОХОДОВ МЕСТНЫХ БЮДЖЕТОВ

LOCAL TAXES AS A SOURCE OF LOCAL BUDGET REVENUES

***Анотація.** У статті досліджено роль і значення місцевих податків у доходах місцевих бюджетів, досліджено проблемні аспекти та суперечності місцевого оподаткування, визначено, що місцеві податки та збори мають існувати в такому розмірі, щоб вони повністю забезпечували місцеву владу необхідними для власних потреб коштами.*

Розглянуто динаміку надходжень місцевих податків і зборів, досліджено, що підвищення питомої ваги місцевих податків і зборів у структурі доходів місцевих бюджетів відбулось за рахунок єдиного податку.

Проаналізовано, що у світовій практиці розвинених країн частка місцевих податків та зборів у місцевих бюджетах коливається від країни до країни (від 30%), однак порівняно з Україною, частка у даних країнах є досить високою. Окрім того, кожна країна характеризується різною кількістю місцевих податків та зборів та можливістю органів місцевої влади встановлювати додаткові місцеві податки та збори.

Обґрунтовано перспективи розвитку місцевих податків і зборів в Україні та перспективні напрямки підвищення їх фіскальної значущості. Аргументовано, що існуюча в Україні система місцевих податків і зборів, як і податкова система країни в цілому, потребує вдосконалення, оскільки має, з одного боку, забезпечувати достатній обсяг власних надходжень для місцевих бюджетів, а з іншого боку, бути інструментом місцевої соціально-економічної політики, спрямованої на виконання завдань збалансування економіки та розвитку регіонів.

Ключові слова: *доходи місцевих бюджетів, місцеві податки і збори, система місцевих податків, місцеве оподаткування, місцеве самоврядування.*

Анотація. *В статье исследована роль и значение местных налогов в доходах местных бюджетов, исследованы проблемные аспекты и противоречия местного налогообложения, определено, что местные налоги и сборы должны существовать в таком размере, чтобы они полностью обеспечивали местные власти необходимыми для собственных нужд средствами.*

Рассмотрена динамика поступлений местных налогов и сборов, исследована, что повышение удельного веса местных налогов и сборов в структуре доходов местных бюджетов произошло за счет единого налога.

Проанализировано, что в мировой практике развитых стран доля местных налогов и сборов в местных бюджетах колеблется от страны

до страны (от 30%), однако по сравнению с Украиной доля в данных странах достаточно высока. Кроме того, каждая страна характеризуется разным количеством местных налогов и сборов и возможностью органов местной власти устанавливать дополнительные местные налоги и сборы.

Обоснованы перспективы развития местных налогов и сборов в Украине и перспективные направления повышения их фискальной значимости. Аргументировано, что существующая в Украине система местных налогов и сборов, как и налоговая система страны в целом, нуждается в усовершенствовании, поскольку должна, с одной стороны, обеспечивать достаточный объем собственных поступлений для местных бюджетов, а с другой стороны, быть инструментом местной социально-экономической политики, направленной выполнения задач сбалансирования экономики и развития регионов.

Ключевые слова: доходы местных бюджетов, местные налоги и сборы, система местных налогов, местное налогообложение, местное самоуправление.

Summary. *The article investigates the role and importance of local taxes in the revenues of local budgets, investigates the problematic aspects and contradictions of local taxation, it is determined that local taxes and fees should exist in such an amount that they fully provide local authorities with the funds necessary for their own needs.*

The dynamics of receipts of local taxes and fees is considered, it is investigated that the increase in the share of local taxes and fees in the structure of local budget revenues was due to a single tax.

It is analyzed that in the world practice of developed countries the share of local taxes and fees in local budgets varies from country to country (from 30%), however, compared to Ukraine, the share in these countries is quite high. In addition, each country is characterized by a different number of local taxes

and fees and the ability of local authorities to impose additional local taxes and fees.

Prospects for the development of local taxes and fees in Ukraine and promising directions for increasing their fiscal significance have been substantiated. It is argued that the existing system of local taxes and fees in Ukraine, as well as the country's tax system as a whole, needs to be improved, since it should, on the one hand, provide a sufficient amount of its own revenues for local budgets, and on the other hand, be an instrument of local social economic policy aimed at fulfilling the tasks of balancing the economy and developing regions.

Key words: *local budget revenues, local taxes, the system of local taxes, local taxation, the city self- government.*

Постановка проблеми. Питання місцевого оподаткування залишається сьогодні важливим інструментом функціонування та розвитку місцевого самоврядування, що значною мірою залежить від наявності матеріальних, фінансових та інших ресурсів у розпорядженні органів місцевого самоврядування, необхідних для виконання ними своїх функцій, оскільки місцеві податки та збори є самостійним джерелом доходів місцевих бюджетів. Проте місцеві податки та збори в Україні ще не виконують функції надання їм фінансової автономії. Як правило, їх частка становить 1-4% від загальних надходжень місцевих бюджетів. Порівняно з практикою західних країн, інститут місцевих податків і зборів в Україні фактично залишається неефективним.

Суттєвим кроком у розвитку системи місцевого оподаткування в Україні стало прийняття Податкового кодексу. Проте існуюча в країні система місцевих податків і зборів не відповідає принципам Європейської хартії місцевого самоврядування. Зокрема, проблема полягає в тому, що законодавчо закріплені місцеві податки та збори та їх ставки не враховують реальних можливостей платників податків, а отже, не

виконують стимулюючої функції. Як наслідок, такі недоліки негативно впливають на дотримання принципів єдності, повноти, достовірності, гласності, наочності бюджетної структури країни в цілому.

У контексті викладеного особливої актуальності в сучасних умовах набуває аналіз вивчення проблемних аспектів місцевого оподаткування, а також пошук перспективних напрямів посилення їх фіскальної значущості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед вітчизняних вчених, роботи яких відіграють значну роль у цій галузі, відомі Т. Бондарук [1], В. Геєць [2], О. Кириленко, І. Луніна [3] та інші. Необхідність більш детального вивчення суперечностей місцевого оподаткування та обґрунтування перспектив розвитку місцевих податків і зборів в Україні за відсутності комплексних аналогічних досліджень у сучасній економічній літературі спонукала до звернення до теми місцевого оподаткування.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є вивчення особливостей місцевого оподаткування та обґрунтування перспектив розвитку місцевих податків і зборів в Україні.

Виклад основного матеріалу. Законодавче регулювання механізму місцевого оподаткування в Україні забезпечило необхідну законодавчу базу для функціонування місцевих податків і зборів, але створення повноцінного та фінансово самодостатнього інституту місцевого самоврядування неможливе без подальшого реформування.

Важливе місце у формуванні доходів місцевих бюджетів належить розвитку місцевого оподаткування. Доходи від місцевих податків і зборів зараховуються безпосередньо до місцевих бюджетів. Досвід застосування місцевих податків і зборів в Україні засвідчує поки що незначну їхню роль у формуванні фінансів органів місцевого самоврядування [4]. Місцеві органи влади мають дуже обмежений вплив на встановлення податкових ставок, на яких базуються їхні бюджети. Тому, в контексті вищевикладеного, доцільно розширити права органів місцевого

самоврядування у сфері встановлення податків і зборів, а центральним органам влади залишити контроль за рівнем загального податкового навантаження [5, с. 87].

Місцеві податки та збори – це обов'язкові платежі, суми яких згідно із законодавством України встановлюються органом місцевого самоврядування на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці (села, селища, міста чи об'єднання сіл) та які зараховуються до її місцевого бюджету [6].

На сьогодні відповідно до ст.10 Податкового кодексу України визначено, що до місцевих податків належать: податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки; єдиний податок; а до місцевих зборів належать: збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності; збір за місця для паркування транспортних засобів; туристичний збір [7]. З прийняттям Податкового кодексу України стягується не 14, а лише 5 місцевих податків і зборів. Це дозволяє частково збільшити регуляторний потенціал податкової системи за рахунок скорочення переліку місцевих податків і зборів, але слід зазначити, що більшість місцевих податків і зборів, зазначених у кодексі, дублюють або поєднують дію раніше існуючих, наприклад, туристичний збір являє собою комбінацію готельного та курортного зборів, а елементи оподаткування були змінені в зборі паркувальних місць.

Ми вважаємо, що місцеві податки та збори мають існувати в такому розмірі, щоб вони повністю забезпечували місцеву владу необхідними для власних потреб коштами. Але при цьому при визначенні конкретних ставок податку чи збору необхідно враховувати фінансові можливості суб'єктів їх сплати.

Відповідно до Податкового кодексу, податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, єдиний податок та збір за здійснення окремих видів підприємницької діяльності є обов'язковими для місцевих рад. Щодо збору місць для паркування транспортних засобів та

туристичного збору, місцеві ради мають право самостійно приймати рішення про їх встановлення. Встановлення місцевих податків і зборів, не передбачених Податковим кодексом України, забороняється. Порядок віднесення податків і зборів до відповідних місцевих бюджетів визначається Бюджетним кодексом України.

Місцеві податки та збори необхідні для того, щоб місцева влада могла надавати послуги, рівень яких населення пов'язує з обсягом сплачених податків. Кошти, зібрані на місцевому рівні, використовуються ефективніше, ніж ті, які виділяє центральний уряд [8].

Дохідна база місцевого бюджету України формується за рахунок податкових, неподаткових надходжень, доходів від операцій з капіталом та трансфертів. При цьому основним та найважливішим джерелом наповнення

місцевого бюджету є власні податкові надходження, що дозволяють місцевому уряду виконувати покладені на них функції.

На сьогодні місцеві податки та збори поки що не відіграють значної фіскальної ролі у формуванні місцевих бюджетів. Податкові надходження за 2020 р. склали 60,6% доходів місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів). Їх обсяг становив 28,5 млрд. грн., що на 12,3% більше від показника 2019 р. [9]. У структурі податкових надходжень відмічається подальше зростання частки місцевих податків і зборів, що в основному пов'язано із зарахуванням до їх складу єдиного податку, відповідно до нової редакції Бюджетного кодексу України. Від місцевих податків і зборів до місцевих бюджетів за 2020 р. надійшло 75686,3 млн. грн., що на 2110,7 млн. грн. більше аналогічного показника 2019 р. Їх частка у структурі доходів місцевих бюджетів зросла і склала 16,1 % [9]. Найвагоміший серед місцевих податків і зборів був єдиний податок. Зокрема, за 2020 р. він надійшов у сумі 38031,0 млн. грн., що на 2760,8 млн. грн. більше за обсяги надходжень 2019 р. [9]. Зазначимо, що

таке зростання відбулося, в основному, через збільшення кількості платників податку: фізичних осіб та суб'єктів малого підприємництва.

До місцевих бюджетів від місцевих податків і зборів у 2020 р. надійшло 75686,3 млн. грн., що на 3,0 % більше аналогічного показника 2019 р. Їх частка у структурі доходів місцевих бюджетів зросла і склала 16,1 % [9] (рис. 1).

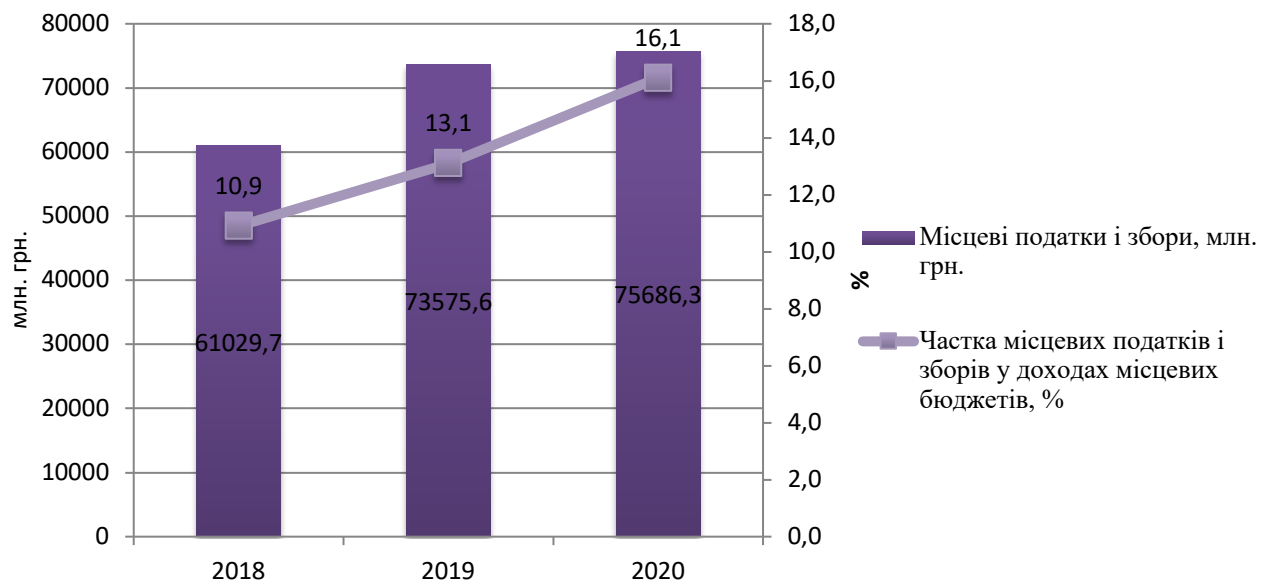

Рис. 1. Динаміка надходжень місцевих податків і зборів, 2018-2020 рр.

Джерело: дані Державної казначейської служби України [9]

Підвищення питомої ваги місцевих податків і зборів у структурі доходів місцевих бюджетів відбулось за рахунок єдиного податку.

Таким чином, після прийняття Податкового кодексу України відбулось зростання частки місцевих податків і зборів в доходах місцевих бюджетів без врахування міжбюджетних трансфертів. Якщо в 2018 р. зазначений показник утримувався на рівні 10,9%, то в 2019 та 2020 рр. – відповідно 13,1% та 16,1%. Зазначене зростання в основному відбулось за рахунок включення до переліку місцевих податків і зборів єдиного податку для суб'єктів малого підприємництва (рис. 2).

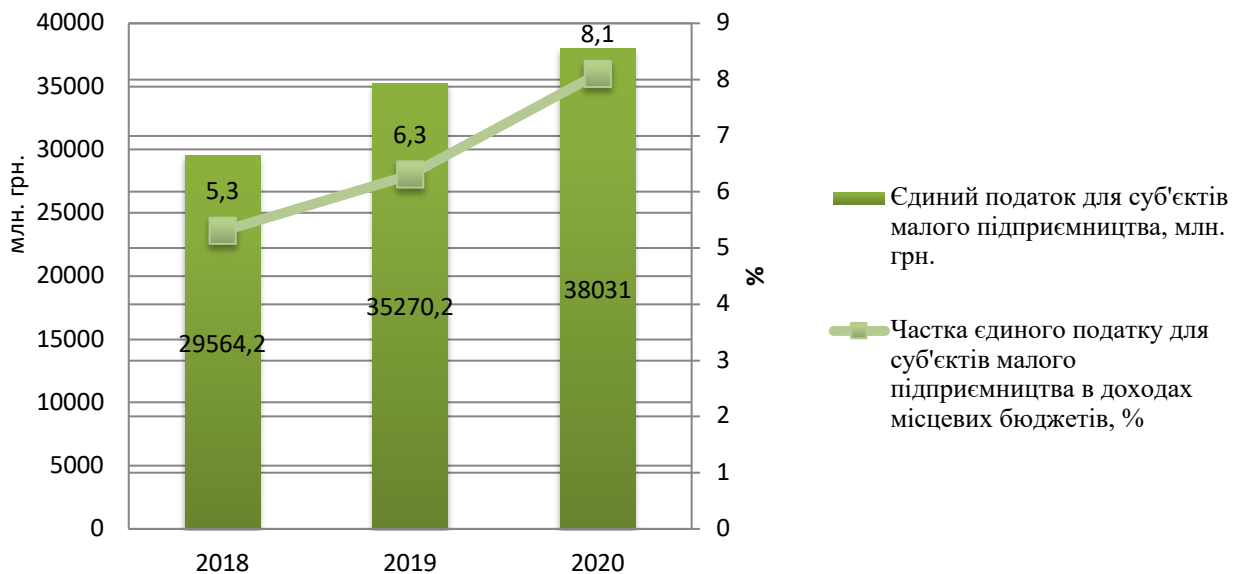

Рис. 2. Динаміка надходжень єдиного податку для суб'єктів малого підприємництва, 2018-2020 рр.

Джерело: дані Державної казначейської служби України [9]

За даними рис. 2 видно, що у 2020 р. надійшло 38031,0 млн. грн. єдиного податку, що на 7,3 % більше за обсяги надходжень 2019 р. Зазначимо, що таке зростання відбулося, в основному, через збільшення кількості фізичних осіб та суб'єктів малого підприємництва.

На рис. 3 представлена динаміка надходжень єдиного податку в розрізі юридичних та фізичних осіб.

За даними рис. 3 видно, що після 2018 р. спостерігається стійка тенденція до зростання надходжень єдиного податку з фізичних осіб.

Проте, незважаючи на певні позитивні зрушення, зазначимо, що система місцевого оподаткування в Україні має певні недоліки, зокрема: незначну фіскальну роль місцевих податків і зборів; вузький перелік цих податків і зборів у порівнянні з іншими країнами; відсутність права органів місцевого самоврядування самостійно запроваджувати власні податки та збори на своїй території; низька зацікавленість місцевої влади у залученні додаткових коштів від збору місцевих податків і зборів; відсутність

взаємозалежності між рівнем надання державних послуг на певній території, з податковим потенціалом території.

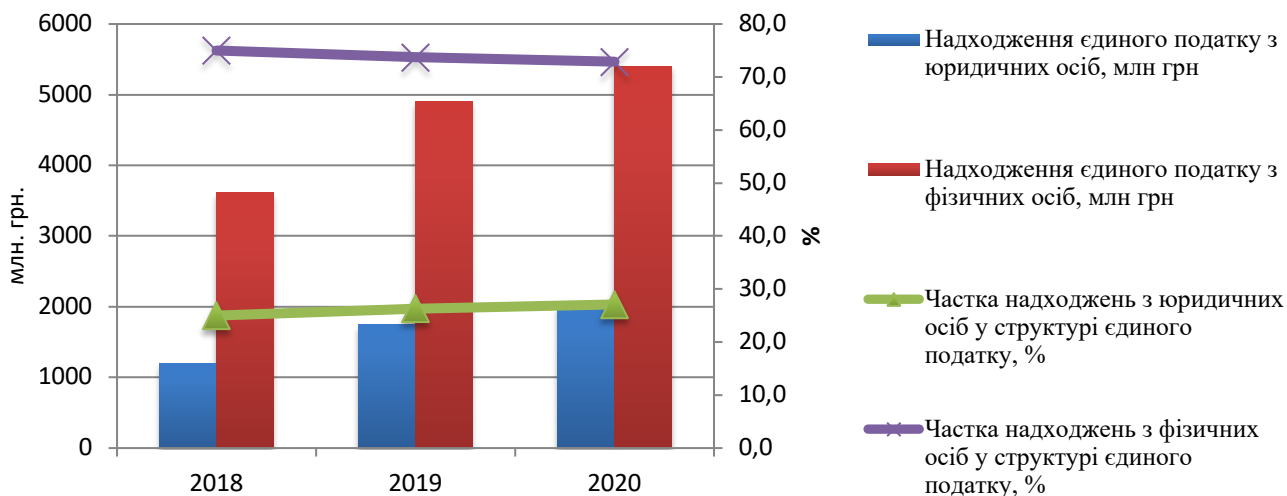

Рис. 3. Динаміка надходжень єдиного податку з юридичних і фізичних осіб, 2018-2020 рр.

Джерело: дані Державної казначейської служби України [9]

У міжнародній термінології місцеві податки та збори визначаються як місцеві податки і є основою дохідної частини місцевих бюджетів більшості західних держав. Місцеві органи влади в багатьох країнах (США, Франція, Італія) наділені повноваженнями самостійно встановлювати місцеві податки та збори.

У різних країнах неоднакова кількість місцевих податків і зборів. Так у Великій Британії існує один такий податок, який стягується з нерухомого майна – землі, будівель, крамниць, установ, заводів і фабрик, причому сільськогосподарські угіддя та будівлі на них, церкви оподаткуванню не підлягають. В Японії існують три основні місцеві податки. Це, зокрема, підприємницький податок, який нараховується на прибуток, корпоративний муніципальний податок та зрівняльний податок, що є фіксованою сумою податку, розмір якої залежить від розміру капіталу юридичної особи та чисельності працюючих. Найбільшу кількість місцевих податків запроваджено у Бельгії – 100, в Італії – 70, у Франції – понад 50. У США запроваджено такі місцеві податки, як податок з

продажу, місцевий прибутковий податок, податки на прибуток корпорацій, на спадок, майновий податок [10].

Одним із напрямів перспективного розвитку системи місцевого оподаткування в Україні є дотримання певних наступних критеріїв [1, с. 22-23]:

- ефективність - встановлений податок повинен приносити дохід не менше, ніж адміністрування його збору, при цьому дохід повинен бути максимально великим, щоб запобігти встановленню великої кількості податків. Другий критерій ефективності пов'язаний з економічною ефективністю. Майже всі податки впливають на розвиток підприємництва в області. Надвисокі податки сприяють відтоку бізнесу з регіону. Практика показує, що стягнення податків найбільш ефективно, коли від них важко ухилитися. Так, податок на нерухоме майно вважається ефективним, оскільки власники нерухомості практично не мають можливості уникнути сплати цього податку. Водночас крива Лаффера показує, що встановлення максимальних ставок не приносить максимальних податкових надходжень до місцевого бюджету;

- справедливість є досить суб'єктивною характеристикою. Застосовується цей критерій справедливості – за тих самих обставин платники податків мають стягуватися однаковим податком;

- принцип користування благами є альтернативою принципу справедливості, орієнтованого на спроможність платити. Відповідно до принципу користування благами, щоб задовольнити критерій справедливості, обидва платники податків, які отримують однакову вигоду від комунальної послуги, повинні стягувати однакові податки (незалежно від їх платоспроможності);

- прив'язаність податків до місцевих видатків. Податки мають бути чітко пов'язані з видатками місцевого самоврядування, щоб платники усвідомлювали, що місцева влада несе відповідальність перед ними за те, як використовуються податкові надходження;

- гнучкість – місцева податкова система повинна стимулювати розвиток пріоритетних напрямків бізнесу в конкретному регіоні та гнучко реагувати на зміни фіскальної та інфляційної політики держави.

Вважаємо, що перераховані критерії встановлення місцевих податків і зборів є основою для подальшого розвитку системи місцевого оподаткування в Україні.

Висновки. Обґрунтовано, що існуюча в Україні система місцевих податків і зборів, як і податкова система країни в цілому, потребує вдосконалення, оскільки має, з одного боку, забезпечувати достатній обсяг власних надходжень для місцевих бюджетів. Бюджети, а з іншого боку, бути інструментом місцевої соціально-економічної політики, спрямованої на виконання завдань збалансування економіки та розвитку регіонів.

Пошук шляхів збільшення обсягів місцевих податків і зборів має йти не лише у напрямі простого збільшення платників податків та розширення бази оподаткування, а й у напрямі встановлення таких податків, які б забезпечували достатній обсяг надходжень, який би створити надійне джерело доходів місцевих бюджетів. Дотримання цих вимог є запорукою створення міцної, стабільної системи місцевого оподаткування в Україні.

Література

1. Бондарук Т. Г., Мельничук І. О. Місцеві податки та збори в Україні: суперечності та перспективи розвитку. *Бухгалтерський облік, аналіз та аудит: проблеми теорії, методології, організації. Збірник наукових праць*. К. : Типографія «Інтердрук». 2014. С. 17–24.
2. Геєць В. Формування доходної частини бюджету: підсумки, проблеми, перспективи. *Економіка і прогнозування*. 2004. № 1. С. 9–30.
3. Луніна І. О., Кириленко О. П., Лучка А. В. Диверсифікація доходів місцевих бюджетів. *Ін-т екон. та прогнозів*. К. : Ін-т екон. та прогнозів. 2010. 320 с.

4. Каспрук А. Ю. Доходи місцевих бюджетів: проблеми забезпечення та резерви збільшення. *Економічні науки. Сер.: Облік і фінанси*. 2012. Вип. 9(2). С. 60-70.
5. Тришак Л.С. Оцінка системи місцевого оподаткування та напрямки її вдосконалення. *Науковий вісник Херсонського державного університету: Серія «Економічні науки»*. 2014. Вип. 6. С. 85-87.
6. Вінницька О. А., Чвортко Л. А., Корнієнко Т. О. Міжбюджетні трансферти як інструмент бюджетного регулювання. *Економіка. Фінанси. Право*. 2018. № 10. С. 31-34.
7. Податковий кодекс України від 02.12.10. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/>
8. Вінницька О.А. Роль місцевих податків і зборів в формуванні доходів місцевих бюджетів. Матер. Міжнар. наук.-практ. конференції "Розвиток фінансово-економічного становища на різних рівнях управління: підприємство, регіон, держава" (м. Дніпропетровськ, 6-7 листопада 2015 р.). У 4-х частинах. Дніпропетровськ: НО «Перспектива», 2015. Ч.4. С. 92-95.
9. Державна казначейська служба України. URL: <https://www.treasury.gov.ua>
10. Сошка Н. В. Суперечності та перспективи розвитку системи місцевого оподаткування в Україні. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?operation=1&iid=783>

References

1. Bondaruk T. Gh., Meljnuchuk I. O. Miscevi podatky ta zbory v Ukrajinі: superechnosti ta perspektyvy rozvytku. *Bukhghalterskyj oblik, analiz ta audyt: problemy teoriji, metodologhiji, orghanizaciji*. Zbirnyk naukovykh pracj. K.: Typoghrafija «Interdruk». 2014. S. 17–24.
2. Ghejecj V. Formuvannja dokhodnoji chastyny bjudzhetu: pidsumky, problemy, perspektyvy. *Ekonomika i prognozuvannja*. 2004. # 1. S. 9–30.

3. Lunina I. O., Kyrylenko O. P., Luchka A. V. Dyversyfikacija dokhodiv miscevykh bjudzhetiv. In-t ekon. ta proghnozuv. K.: In-t ekon. ta proghnozuv. 2010. 320 s.
4. Kaspruk A. Ju. Dokhody miscevykh bjudzhetiv: problemy zabezpechennja ta rezervy zbilshennja. Ekonomichni nauky. Cer.: Oblik i finansy. 2012. Vyp. 9(2). S. 60-70.
5. Tryshak L.S. Ocinka systemy miscevogo opodatkuvannja ta naprjamky jiji vdoskonalennja. Naukovyj visnyk Khersonsjkogho derzhavnogho universytetu: Serija «Ekonomichni nauky». 2014. Vyp. 6. S. 85-87.
6. Vinnycjka O. A., Chvertko L. A., Kornijenko T. O. Mizhbjudzhetni transferty jak instrument bjudzhetnogho reghuljuvannja. Ekonomika. Finansy. Pravo. 2018. # 10. S. 31-34.
7. Podatkovyj kodeks Ukrainy vid 02.12.10. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/>
8. Vinnycjka O.A. Rolj miscevykh podatkov i zboriv v formuvanni dokhodiv miscevykh bjudzhetiv. Mater. Mizhnar. nauk.-prakt. konferenciji "Rozvytok finansovo-ekonomichnogho stanovyssha na riznykh rivnjakh upravlinnja: pidpryjemstvo, reghion, derzhava" (m. Dnipropetrovsjk, 6-7 lyspopada 2015 r.). U 4-kh chastynakh. Dnipropetrovsjk: NO «Perspektyva». 2015. Ch.4. S. 92-95.
9. Derzhavna kaznachejsjka sluzhba Ukrainy. URL: <https://www.treasury.gov.ua>
10. Soshka N. V. Superechnosti ta perspektyvy rozvytku systemy miscevogo opodatkuvannja v Ukraini. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?operation=1&iid=783>